

CONSTRAINTS AND DRIVING FORCES IN ECONOMIC SYSTEMS

STUDIES IN HONOUR OF JÁNOS KORNAI

LAKI MIHÁLY

Néhány évvel ezelőtt a BUKSZ egyik szerkesztőségi ülésén – éppen egy Festschrift bemutatásának esélyeit taglaltuk – valaki felvetette, hogy íratni kellene egy cikket a műfajról. Kik és miért készítenek, kik kapnak ilyen kiadványt? Van-e ebben valami szabályosság – vagy a tekintély, az iskolateremtő képesség és persze a kerek évfordulók termékei ezek a tanulmánykötetek? A beszélgetés során kiderült, hogy az 1989-es rendszerváltás után a társadalomtudomány szinte minden ágában megnőtt a korrekciós Festschriftok száma, gyakorisága – az olyan köteteké, ahol a szakma (tanítványok, munkatársak, külföldi kollégák) ebben a formában megváltoztatta, „helyre tette” a hivatalos, a kommunista rendszer által felállított, támogatott tekintély-sorrendeket.¹ A recenzió persze nem készült el – ki vállal ilyen sok hónapos kutatást manapság – de az kiderült, hogy az ünneplő kötetek mikroszociológiája, története érdekes adalékkal szolgálhat a tudomány, a tudós társadalom működéséről.

Kornai Jánost nem kellett „a helyére tenni” a kilencvenes években, vagy az új évezred első évtizedében; és ma sem kell: nemzetközi és hazai elismertsége, idézettsége változatlan, még akkor is, ha – mint Mihályi Péter kitűnő, ám szomorú tanulmányából tudjuk – a szakmai elit (a „klubok klubjának”) fogalom és eszmetörténetet negligáló, inkább egymás legfrissebb szellemi termékeit idéző gyakorlata nem kedvező a számára. Derűlátásra ad okot azonban a kötet több tanulmánya, ahol Kornai elemzési és fogalmi rendszerét eredményesen kiterjesztik általa nem vizsgált jelenségek vizsgálatára is. (Példa erre Györffy Dóra, Simonovits András, Rékasi Eszter puha költségvetési korláttal, vagy Karen Eggleston innovációval foglalkozó írása.)

Ha János nem is, az általa képviselt értékek, kutatási szemléletek és módszerek, fontossági sorrendek jelene, jövője már nem ennyire rózsás [Csaba]. A kötet értéke, hogy szerzői hitet tesznek, alkalmazzák és elfogadják ezeket. Másként: a kötet – akarva akaratlan – ha nem is korrekciós, de érték megőrzési célokat is szolgál. Ez persze nem akadályozza meg a szerzőket abban, hogy vitatkozzanak, ne értsenek egyet egymással (Roland kontra Hámori–Szabó).

¹ A mi szakmánkban is számos ilyen eseményről tudunk.

RENDSZERSZEMLÉLET, RENDSZERKRITIKA

2010-ben nem szokásos kormányváltás zajlott le Magyarországon. A választáson nyertes párt-szövetség a kétharmados parlamenti többség birtokában példátlan gyorsasággal, gyökeresen alakította át az alkotmányos berendezkedést. Az 1989-es alkotmányt új alaptörvényre cserélték. Megváltoztatták az államigazgatást, a közoktatás, az egészségügy szerkezetét, irányítását és finanszírozását. A korábbitól jelentősen eltérő működtetési szemlélettel és eszközökkel találkozunk a gazdaság szabályozásában, az adószervezetben, a szegények, a munkanélküliek segélyezésében, a közigazgatásban, az önkormányzatok jogállásában és pénzkezelésében. Jelentősen megnövelték az állami tulajdon súlyát a gazdaságban.

A kötet több tanulmánya foglalkozik ezzel a friss és befejezetlen folyamattal: alrendszerek kritikai elemzését adja Simonovits, Rosta, Rékasi és a korántsem kakukktojás Klaniczay tanulmánya a Collegium Budapest elpusztításáról. Itt – nem melleleg – Kornai tudományszervező közéleti munkásságába is betekintést nyerünk. A leírt és elemzett folyamatok egy irányba tartanak: egy autokrata rendszer formálódásának, kiépülésének fontos mozzanatait ismerjük meg belőlük.

MÓDSZERTANI ENGEDÉKENYSÉG

Az új iránti fogékonyság nemcsak a mai Magyarország elemzőit jellemzi. Hámori Balázs és Szabó Katalin éppúgy formálódó jelenségeket (mostanában terjedő innovációs módszereket) vizsgál, mint a görög válságot elemző Györffy Dóra, amikor az Unió megfontolásait elemzi. A frissesség fontos feltétele és ösztönzője a módszertani engedékenységgel – a figyelmen kívül hagyott mérési tabu: olyan jelenségeket, folyamatokat is kutatni lehet, ahol a hagyományos adatgyűjtés és feldolgozás módszerei nem működnek. A kötet szerzői – követve Kornait – többnyire a történetek, jelenségek rekonstrukcióját, alapos dokumentálását vagy illusztrálását fontosabbnak tartják a formális kvantitatív bizonyításnál [Hámori–Szabó].

Köszönet a szerzőknek, a két szerkesztőnek, Baláznak és Miklósnak, hogy örömet szereztek nemcsak Jánosnak, de az ilyen szellemű és tartalmú írások kedvelőinek is. Reméljük, sokan lesznek!